

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 15 oktober 1996 beslutat att bereda lagutskottet och socialförsäkringsutskottet tillfälle att senast den 29 oktober 1996 avge yttrande över proposition 1996/97:9 Ny rättshjälpslag jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1996/97:Ju4–Ju8 samt de under den allmänna motionstiden väckta motionerna 1996/97:Ju810, 1996/97:Ju918 och 1996/97:So425 yrkande 4.

Lagutskottet har beslutat att avge yttrande över *dels* det avsnitt i propositionen som gäller rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter (avsnitt 10) jämte de motioner som berör detta avsnitt (Ju7 yrkande 7 och Ju8), *dels* motion Ju6 vari behandlas bl.a. fråga om rättshjälp vid skuldsanering.

Inledning

Rättshjälpslagen (1972:429) trädde i kraft den 1 juli 1973. Rättshjälp enligt rättshjälpslagen lämnas i form av allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkt i brottmål, rättshjälp genom offentligt biträde samt rådgivning.

Allmän rättshjälp kan lämnas till fysisk person samt till dödsbon i en rättslig angelägenhet där det föreligger behov av sådant bistånd. Från denna huvudregel finns flera undantag. Rättshjälp ges exempelvis inte för upprättande av äktenskapsförord. Vidare skall rättshjälp inte beviljas den som inte har ett befogat intresse av att få sin sak behandlad. En ytterligare begränsning är inkomstgränsen som innebär att den som har en beräknad årsinkomst som överstiger sju basbelopp, för närvarande 249 000 kr, inte kan få rättshjälp. Gränsbeloppet kan dock höjas med hänsyn till den rättssökandes försörjningsbörda.

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna för framför allt juridiskt biträde men även kostnader för t.ex. bevisning. Däremot omfattas inte ersättning för motparts rättegångskostnader som den rättssökande kan tvingas att betala om han eller hon förlorar en process. Sådana kostnader får den rättssökande alltså betala själv. Däremot kan motparts rättegångskostnader betalas från en rättsskyddsförsäkring. Den som beviljats rättshjälp är skyldig att betala en rättshjälpsavgift. Denna består av en grundavgift vars storlek är beroende av den rättssökandes ekonomiska förhållanden samt en tilläggsavgift vars storlek beror dels på de ekonomiska förhållandena, dels på kostnaderna för rättshjälpen.

Rättshjälp genom rådgivning kan omfatta nästan alla slags rättsliga angelägenheter och får pågå under högst en timme. Rådgivning är öppen för alla oavsett inkomst och sker mot en fastställd avgift, som uppgår till 250 kr för varje påbörjad femtonminutersperiod. Avgiften kan i vissa fall sättas ned.

Dagens rättshjälpssystem har av många beskrivits som komplicerat och svårtillgängligt. En särskild komplikation som därvid påpekats är att det existerar två parallella system – rättshjälp och rättskyddsförsäkringar – och att dessa i vissa fall överlappar varandra. Systemet i sin helhet anses dessutom inte ge den enskilde tillräckliga incitament att hålla nere kostnaderna. Statens kostnader uppgår till omkring 870 miljoner kronor om året, varav 342 miljoner kronor avser allmän rättshjälp. Med hänsyn till de besparingskrav som numera gäller på alla samhällsområden för att stärka de offentliga finanserna har det ansetts angeläget att överväga vilka besparingar som kan göras också på rättshjälpens område.

Mot denna bakgrund tillkallades år 1993 en särskild utredare med uppdrag att se över rättshjälpssystemen. Utredningen, som antog namnet 1993 års rättshjälpstudie, lade i augusti 1995 fram betänkandet (SOU 1995:81) Ny rättshjälpssystem och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. Betänkandet har remissbehandlats och ligger till grund för förslagen i förevarande proposition.

I propositionen föreslår regeringen bl.a. en ny rättshjälpssystem. Förslaget syftar till förenklingar och ökad överskådlighet samt besparingar för staten. En väsentlig nyhet är att rättshjälpssystemen skall vara subsidiära till rättskyddsförsäkringar. Den som har en rättskyddsförsäkring, eller – under vissa närmare angivna förutsättningar – borde ha haft en försäkring som täcker den aktuella angelägenheten skall inte få rättshjälp. Rådgivning föreslås bli en inledning till rättshjälp och skall kunna pågå i upp till två timmar. Inkomstgränsen för rätt till rättshjälp föreslås sänkt till 210 000 kr. Avgörande för om rättshjälp beviljas skall vara om den rättssökande har behov av biträde. Vidare föreslås en ny regel som innebär att prövning alltid skall göras av om det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna i det enskilda fallet. Förmånen av biträde begränsas till att avse högst 100 arbetstimmar. Under vissa förutsättningar skall taket kunna överskridas.

Den nya lagstiftningen, som föranleder följdändringar i ett stort antal lagar, föreslås träda i kraft den 1 december 1997.

Rättshjälp i vissa familjerättsliga angelägenheter

Förslaget till ny rättshjälpssystem innefattar väsentliga ändringar i fråga om möjligheterna till rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter som rör bodelning, underhåll och äktenskapsskillnad.

Bodelning kan enligt äktenskapsbalken äga rum såväl inom äktenskapet som vid äktenskapsskillnad och dödsfall. Enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap gäller detta även registrerade partnerskap. Bodelning mellan sambor kan, enligt lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem, ske när ett samboförhållande upphör, om någon av samborna begär det eller

när en av samborna avlidit. Detsamma gäller enligt lagen (1987:813) om homosexuella sambor även vid upplösning av ett sådant samboförhållande.

Om parterna inte kan komma överens om hur boet skall skiftas kan domstol på endera partens begäran utse en bodelningsförrättare. Denne har befogenhet att tvångsskifta egendomen. En sådan tvångsvis genomförd bodelning kan klandras av parterna. Bodelningsförrättaren har rätt till skäligt arvode och ersättning för sina kostnader. Parterna svarar gemensamt för betalningen.

Enligt 8 § första stycket 7 rättshjälpslagen får allmän rättshjälp inte beviljas i angelägenhet rörande bodelning, om det inte med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas eller sambornas personliga förhållanden finns särskilda skäl för rättshjälp. Av 9 § andra stycket 7 rättshjälpslagen framgår att staten betalar kostnaderna för en bodelningsförrättare endast i de fall denne har förordnats av domstol att verkställa bodelning mellan makar i anledning av äktenskapsskillnad eller mellan sambor av annan anledning än att den ene sambon avlidit. Rättshjälp beviljas således inte för exempelvis en bodelning under ett äktenskap. Rätten till biträde enligt rättshjälpslagen är begränsad på så sätt att rättshjälpsbiträde bara kan förordnas vid klander av bodelning och inte i andra angelägenheter som rör bodelning. Dessa förhållandervis begränsade möjligheter att få rättshjälp vid bodelning, särskilt när det gäller bodelningsförrättare, har kritiserats i olika sammanhang (se bl.a. bet. 1993/94:JuU20).

Enligt regeringens mening finns det inte skäl att överväga en utvidgning som innebär möjlighet till rättshjälp med rättshjälpsbiträde i bodelningsärenden. Rättshjälp med biträdeshjälp skall liksom för närvarande endast beviljas vid klander av bodelning (10 § första stycket 8). Regeringen anser dock att det även finns andra situationer där det bör finnas möjlighet att få någon form av bistånd vid bodelning. En sådan situation kan föreligga när den make som sitter kvar i boet vägrar att medverka till bodelning och den andra maken därför inte kan få ut sina tillhörigheter och inte heller i övrigt har medel att bekosta en bodelning.

I propositionen föreslås att en ny form av bistånd införs vid bodelning. Biståndet innebär att ersättning till bodelningsförrättare för högst fem timmars arbete kan betalas av allmänna medel. En bestämmelse härom föreslås bli intagen i 17 kap. äktenskapsbalken som en ny 7 a §. Den föreslagna bestämmelsen innebär att rätten kan besluta om en s.k. ersättningsgaranti. Ett sådant beslut innebär att ersättning till bodelningsförrättare betalas av allmänna medel om den make som har gjort ansökan vid bodelningen tillskiftas egendom till ett värde som understiger 100 000 kr. I annat fall får bodelningsförrättaren rätt till ersättning av makarna enligt de regler som gäller i allmänhet vid bodelning. Ansökan, som endast kan göras av någon av makarna, skall bifallas om det är skäligt med hänsyn till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. Den föreslagna bestämmelsen förutsätts i första hand bli tillämplig när den make som sitter kvar i boet vägrar att medverka till bodelningen och den andra maken därför inte kan få ut sina tillhörigheter och inte heller i övrigt har egna medel eller inkomster att bekosta en bodelningsförrättare. Genom nuvarande hänvisningar i lagen om registrerat partnerskap, lagen om sambors gemensamma hem och lagen

om homosexuella sambor blir bestämmelsen tillämplig även för registrerade partner och sambor.

När det gäller *underhållsbidrag* till barn uppställs det i dag inga särskilda krav för att få rättshjälp. I propositionen föreslås att rättshjälp i angelägenhet som rör underhåll till barn skall ges endast när det finns särskilda skäl (11 § 2). Sådana skäl kan t.ex. vara att det underhållsstöd som lämnas av staten inte är tillräckligt, att utländsk rätt skall tillämpas eller att ärendet i övrigt rör internationella förhållanden.

Rättshjälp i angelägenheter som rör *äktenskapsskillnad* ges i dag oavsett om det föreligger några särskilda omständigheter eller inte. Även när makarna är ense och gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad kan rättshjälp ges. I sådana fall ersätts biträdet enligt en särskild taxa som gäller för mål angående äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan. Taxan motsvarar knappt tre timmars arbete i direktdömda mål och knappt fem timmar i mål med betänketid. Om ett mål krävt avsevärt mer arbete än normalt kan taxan frångås. I mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan skall enligt 31 b § rättshjälpslagen i de fall endast den ena maken har rättshjälp den andra åläggas att betala hälften av rättshjälpskostnaderna. Han eller hon är dock inte skyldig att betala mer än vad som svarar mot den grundavgift som skulle ha gällt om rättshjälp beviljats. Dessutom är denne make inte ersättningsskyldig om han eller hon haft kostnader för eget biträde eller det annars skulle vara oskäligt med hänsyn till omständigheterna. Om summan av vad en make skall betala enligt denna bestämmelse och den rättssökandes rättshjälpsavgift överstiger kostnaderna för rättshjälpen skall den överskjutande delen återbetalas av staten till den rättssökande.

I propositionen föreslås att rättshjälp i angelägenheter som rör äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor får beviljas endast när det finns särskilda skäl (11 § 1). Sådana skäl kan vara att förhållandena är mer komplicerade än normalt och att saken därför inte kan lösas med en mindre omfattande biträdesinsats än vad som i dag motsvaras av taxan vid äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan, eller omkring tre timmar utöver rådgivning. Vidare föreslås att de ovan redovisade bestämmelserna om kostnadsansvaret vid gemensam ansökan om äktenskapsskillnad (31 b § rättshjälpslagen) tas bort. Om två makar ansöker gemensamt om äktenskapsskillnad och den ene har rättshjälp skall alltså den andre inte åläggas att betala någon del av rättshjälpskostnaderna.

De föreslagna inskränkningarna i möjligheten att få rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter kritiserar i två motioner. Bengt Harding Olson m.fl. (fp) yrkar i motion Ju8 att riksdagen skall avslå propositionen (yrkande 1). Vidare yrkas tillkännagivanden om vissa ändringar i den nuvarande rättshjälpslagen (yrkande 2) och en ny utredning om hur rättshjälpen skall vara utformad i framtiden (yrkande 3). I motionen anför att förslaget i denna del främst kommer att drabba lågavlönade kvinnor som inte får samma möjligheter till kvalificerad hjälp i samband med familjeseparationer som sina män. Det underläge som många kvinnor redan i dag har kommer således, enligt motionärernas mening, att förstärkas. Motionärerna anför vidare att förslaget kan medföra ökade samhällskostnader genom att antalet tvister på det familjerättsliga området kommer att öka och bli mer komplicerade när parterna

inte får tillgång till juridiskt biträde. Kostnaderna kan därför komma att vältras över på domstolarna. Därtill kommer att tvister mellan föräldrar kan ha negativa effekter för barnen och få samhällsekonomiska konsekvenser. Enligt motionärernas mening är det inte klarlagt att inskränkningarna i möjligheterna till rättshjälp i samband med familjeseparationer ger de kostnadsbesparingar som regeringen förutsätter. I stället bör de besparingar som anses nödvändiga till en del kunna uppnås genom en uppstramning av den nuvarande lagen. Vidare anser motionärerna att en ny utredning bör göras på sikt.

I motion Ju7 yrkar Gudrun Schyman m.fl. (v) att riksdagen skall avslå förslaget såvitt gäller inskränkningen i möjligheter till rättshjälp i angelägenheter som rör äktenskapsskillnad – 11 § 1 (yrkande 7). Motionärerna pekar på att en äktenskapsskillnad är en mycket ingripande händelse på såväl det personliga som ekonomiska planet. Hela familjen är beroende av de överväganden och beslut som fattas i samband med en separation. Det är därför, enligt motionärernas mening, angeläget att parterna på ett tidigt stadium får tillgång till kvalificerat juridiskt bistånd så att de får ett rättsligt underlag för de bedömningar som skall göras. Om båda parter får tillgång till juridiskt bistånd och hjälp att på rättslig grund lösa de problem som uppkommer ökar givetvis möjligheterna att komma överens i olika frågor. En inskränkning i rätten till rättshjälp torde med säkerhet öka antalet mål i domstolar och därmed höja kostnaderna för samhället. Nuvarande regler innebär att även den ekonomiskt svagare, vanligtvis kvinnan, kan få samma kvalificerade juridiska bistånd och beslutsunderlag som den part som har möjlighet att själv betala sina advokatkostnader.

Enligt lagutskottets mening måste de föreslagna ändringarna ses mot bakgrund av att statens kostnader för rättshjälp i angelägenheter rörande äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor uppgår till 26 % av de totala kostnaderna för den allmänna rättshjälpen. Kostnaderna för angelägenheter som endast rör äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan utgör, enligt vad som anges i propositionen, omkring 9 % av de totala kostnaderna. Eftersom de kostnader som kan relateras till mål och ärenden om äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor utgör en så stor del av de totala kostnaderna för rättshjälp, är det ofrånkomligt att de önskvärda besparingarna leder till vissa begränsningar i möjligheterna till allmän rättshjälp i dessa ärenden. En rimlig utgångspunkt måste därvid, enligt utskottets mening, vara att en avgränsning kommer till stånd på det sätt som föreslås i propositionen så att rättshjälp inte beviljas i ärenden där någon egentlig tvist inte föreligger och där förhållandena inte är särskilt komplicerade. I sådana ärenden där rättsordningen tillhandahåller en viss ordning för att lösa konflikter i syfte att undvika processer bör utgångspunkten dessutom vara att rättshjälp inte bör komma i fråga förrän den anvisade ordningen för konfliktlösning i vart fall prövats. I sådana ärenden som det nu är fråga om torde, enligt utskottets mening, behovet av juridisk hjälp kunna tillgodoses genom rådgivning av en advokat eller biträdande jurist på en advokatbyrå som enligt förslaget får pågå upp till två timmar. Regeringen har också, enligt vad som uppges i propositionen, för avsikt att låta Domstolsverket utarbeta klara och tydliga blanketter och skriftlig information i syfte att underlätta för parterna att själva kunna göra vissa bedömningar inför en äktenskapsskillnad.

För att rätt kunna bedöma effekterna av de föreslagna begränsningarna i möjligheterna till rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter anser utskottet att det är nödvändigt att väga in att reformarbetet på familjerättens område sedan många år tillbaka präglats av strävanden mot att undvika tvister och rättsliga processer i domstolar. År 1990 fattade riksdagen beslut om vissa ändringar i bl.a. föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge (prop. 1990/91:8, bet. LU13). Lagändringarna, som trädde i kraft den 1 mars 1991, syftade särskilt till att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skall ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågor skall lösas. De nya reglerna innebär att s.k. samarbetssamtal i vårdnads- och umgängesfrågor skall erbjudas föräldrar i alla kommuner. Vidare kan domstolen i ett mål om vårdnad och umgänge ta initiativ till att samarbetssamtal kommer till stånd. Även föräldrabalkens regler om gemensam vårdnad ändrades. Gemensam vårdnad skall numera komma i fråga inte bara när föräldrarna är ense om det utan också då ingen av dem utesluter denna vårdnadsform. Ogifta föräldrar kan få gemensam vårdnad genom anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. Endast för sådana fall då gemensam vårdnad inte är aktuell, skall domstolen liksom tidigare avgöra frågan vem av föräldrarna som skall ha vårdnaden efter vad som är bäst för barnet. I det familjerättsliga regelsystemet är det numera självklart att barnets bästa sätts i centrum. Den 1 januari 1996 infördes uttryckliga bestämmelser i föräldrabalken om barns rätt att komma till tals i mål och ärenden om bl.a. vårdnad och umgänge.

Enligt vad som redovisats av Vårdnadstvistutredningen hösten 1995 i betänkandet (SOU 1995:79) Vårdnad, boende och umgänge har 1990 års lagändringar fallit väl ut. Utvärderingen visar att samarbetssamtal är ett bra instrument för att lösa vårdnadskonflikter och att de utnyttjas i stor utsträckning. Omkring 25 % av alla föräldrar som separerade år 1993 hade, enligt vad utredningen redovisar, kontakt med socialtjänsten i samband med en separation eller skilsmässa. Samtalen har lett till att föräldrar i allt större utsträckning kommer överens om vårdnad och umgänge. Särskilt samarbetsamtal före ett domstolsförfarande har gett bra resultat med liten resursåtgång. Ungefär 80 % av dessa samtal ledde till att föräldrarna kom överens. Föräldrar som i andra sammanhang inte tar kontakt med socialtjänsten gör det när de behöver råd och stöd i samband med en separation eller skilsmässa. Samarbetssamtalen har medfört att antalet vårdnads- och umgänges tvister minskat. Utvärderingen innehåller även en samhällsekonomisk analys. Denna visar, anför utredningen, att samarbetssamtalen är samhällsekonomiskt lönsamma. Härtill kommer enligt utredningen kvalitativa effekter, som påverkan på barns och föräldrars hälsa och livskvalitet i övrigt. För att öka användningen av samarbetssamtal rekommenderar utredningen att Socialstyrelsen får i uppdrag att sprida information om den service som kommunerna kan ge. Kommunerna bör arbeta med att stärka kompetensen hos den personal som arbetar med samarbetssamtal. För att lyfta fram samarbetssamtalen och markera att föräldrar skall försöka lösa sina tvister om barnen genom samförståndslösningar innan rättsliga åtgärder vidtas, föreslår utredningen att det i 6 kap. föräldrabalken införs en bestämmelse som erinrar om denna möjlighet. Denna bestämmelse bör också enligt utredningen ses som en

uppmaning att inte utan vägande skäl väcka talan vid domstol innan försök har gjorts för att nå en samförståndslösning.

Ett annat förslag som Vårdnadstvistutredningen fört fram gäller avtal om vårdnad m.m. Förslaget innebär att föräldrar som träffat avtal om vårdnad, om vem av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med och om umgänge kan få ett sådant skriftligt avtal godkänt av en tjänsteman som socialnämnden utser att pröva sådana avtal. Vid prövningen av föräldrarnas avtal skall barnets bästa och dess önskemål beaktas. Ett fastställt avtal skall, enligt utredningens förslag, gälla på samma sätt som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande. Vårdnadstvistutredningens betänkande har varit föremål för remissbehandling, och förslagen bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

I sammanhanget vill utskottet vidare erinra om att riksdagen den 24 oktober 1996 beslutat om ett nytt samhällsstöd, kallat underhållsstöd, som skall ersätta det nuvarande bidragsförskottet (prop. 1995/96:208, bet. SfU3). Underhållsstödet skall vara oberoende av föräldrabalkens regler om underhållsbidrag. Underhållsstöd lämnas enligt 8 § lagen om underhållsstöd med 1 173 kr per månad till barn vars föräldrar inte bor tillsammans. För det underhållsstöd som lämnas till barnet är den förälder som inte bor tillsammans med barnet återbetalningsskyldig till staten enligt en schabloniserad procentmetod och beräknas som en viss procent av den återbetalningsskyldiga förälderns inkomst. Vidare har införts en ny regel i föräldrabalken som innebär att den förälder som är återbetalningsskyldig enligt reglerna om underhållsstöd skall anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet intill det belopp som lämnas i underhållsstöd till barnet. Den nya lagstiftningen om underhållsstöd träder i kraft den 1 januari 1997 och tillämpas första gången i fråga om underhållsstöd som avser tiden efter den 31 januari 1997. Beslut om underhållsstöd och återbetalningsskyldighet överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Reglerna i det nya systemet är utifrån föräldrarnas synpunkter lättöverskådliga i så måtto att dessa utan svårigheter vid en separation kan konstatera vilka konsekvenser detta får med avseende på de ekonomiska förpliktelserna.

Mot bakgrund av vad som sålunda redovisats konstaterar utskottet att rättsutvecklingen på familjerättens område gått och alltjämt fortgår i en sådan riktning att behovet av biträdeshjälp generellt sett blir mindre. I sammanhanget bör vidare understrykas att det framlagda förslaget till ny rättshjälpslag på intet sätt hindrar att allmän rättshjälp beviljas i sådana fall där det kan anses befogat. Sålunda innebär förslaget, såsom tidigare redovisats, att en ny form av rättsligt bistånd skall kunna lämnas i bodelningsärenden. Vidare innebär förslaget att rättshjälp i angelägenheter som rör underhåll till barn samt äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor får beviljas när det finns särskilda skäl. Detta medför, enligt vad som anförts i propositionen, att rättshjälp i regel kan beviljas i äktenskapsskillnadsmål som är tvistiga och kräver en mer omfattande biträdesinsats. För underhållsmålen del innebär förslaget att rättshjälp kan beviljas om barnet har behov av ett större underhåll än vad som motsvaras av underhållsstöd. Detsamma förutsätts gälla om barnet inte är berättigat till underhållsstöd, särskilt i de fall där det är aktuellt att tillämpa utländsk rätt eller när angelägenheten i övrigt rör internationella förhållanden. I propositionen anförts vidare att om informationsbehovet i ett ärende är så stort att en mer omfattande informations- och rådgivningsinsats

krävs, utöver en eller två timmars rådgivning, det som regel finns skäl att bevilja rättshjälp.

Med det anförda förordar lagutskottet att propositionen i nu behandlad del tillstyrks samt att motionerna Ju8 och Ju7 yrkande 7 avstyrks.

1996/97:LU1y

Rättshjälp vid skuldsanering

Genom skuldsaneringslagen (1994:334), som trädde i kraft den 1 juli 1994, har möjligheter öppnats för privatpersoner att under vissa förutsättningar helt eller delvis befrias från en övermäktig skuldbörda. Genom en ändring som trätt i kraft den 1 september 1996 är lagen numera tillämplig även för fysiska personer som är näringsidkare, dock endast om det med hänsyn till näringsverksamhetens ringa omfattning och övriga omständigheter finns särskilda skäl för skuldsanering.

I motion Ju6 kritiserar Rolf Åbjörnsson (kd) bl.a. att de föreslagna reglerna i proposition 1996/97:9 inte medger möjlighet till rättshjälp i en angelägenhet som rör skuldsanering (10 § första stycket 3). Enligt motionärens mening är reglerna om skuldsanering så komplicerade att behov av rättshjälp föreligger i många fall. En person som har försatt sig i en skuldyngd situation och som behöver biträde har knappast möjlighet att stå för kostnaden själv. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att reglerna rörande rättshjälp skall utformas enligt de förslag som framförts i motionen.

Lagutskottet vill för sin del först påpeka att vad som föreslås i propositionen inte innebär någon förändring i förhållande till vad som gäller i dag. I 8 § första stycket 11 anges uttryckligen att allmän rättshjälp inte får beviljas i ett ärende om skuldsanering enligt skuldsaneringslagen. Bestämmelsen infördes i samband med skuldsaneringslagen (prop. 1993/94:123, bet. LU26, rskr. 303). I den då aktuella propositionen (s. 86) anförde dåvarande justitieministern att förslaget till skuldsaneringslag genomgående bygger på principen om gäldenärens egen aktiva medverkan. De råd och anvisningar som gäldenären kan vara i behov av för att upprätta en ansökan om skuldsanering m.m. bör kunna erhållas genom de kommunala instanser som sysslar med budgetrådgivning och liknande. Vidare framhölls i propositionen att förslaget dessutom vilar på förutsättningen att sökande gäldenär erhåller vägledning av skriftligt informationsmaterial, särskilt framtagna ansökningsblanketter m.m. Till detta kommer, anförde justitieministern, att i första hand kronofogdemyndigheten, men även rätten om ett ärende når dit, har ett allmänt ansvar för utredningen i ett skuldsaneringsärende. Det anförda, i förening med statsfinansiella skäl, ledde fram till slutsatsen att det i rättshjälpslagen uttryckligen borde föreskrivas att allmän rättshjälp inte får beviljas i skuldsaneringsärenden.

Med anledning av en motion som gällde fråga om bistånd till gäldenärer vid skuldsanering anförde lagutskottet (bet. 1993/94:LU26 s. 13) att det är uppenbart att vissa gäldenärer kan behöva hjälp med en ansökan om skuldsanering. Utskottet pekade därvid på att kommunerna ålagts att lämna skuldsatta personer råd och anvisningar och att detta åliggande torde omfatta

också råd och annat bistånd vid en ansökan om skuldsanering. Även kronofogden har, framhöll utskottet, vissa skyldigheter också när det gäller en ansökan om skuldsanering. Sålunda bör det av ett föreläggande om att avhjälpa en brist i ansökan framgå i vilka avseenden som ansökan är bristfällig och vad som erfordras av gäldenären för att avhjälpa bristen. Därtill kommer, anförde lagutskottet vidare, den allmänna serviceskyldighet som åligger kronofogdemyndigheterna enligt 4 och 5 §§ förvaltningslagen. Denna serviceskyldighet innefattar bl.a. en skyldighet att lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Att därutöver, såsom föreslogs i den då aktuella motionen, uttryckligen föreskriva i skuldsaneringslagen att kronofogdemyndigheten skall bistå gäldenären kunde enligt utskottets mening inte anses erforderligt.

Enligt utskottets mening finns det inte skäl att nu frångå dessa ställningstaganden. Utskottet anser således att motion Ju6 i nu behandlad del bör avstyrkas.

Stockholm den 29 oktober 1996

På lagutskottets vägnar

Agne Hansson

I beslutet har deltagit: Agne Hansson (c), Bengt Kronblad (s), Rolf Dahlberg (m), Carin Lundberg (s), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Eva Arvidsson (s), Bengt Harding Olson (fp), Inger Segelström (s), Tanja Linderborg (v), Tomas Högström (m), Yvonne Ruwaida (mp), Birgitta Carlsson (c), Kerstin Kristiansson (s), Lennart Thörnlund (s) och Marietta de Pourbaix-Lundin (m).

Avvikande meningar

Rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter

1. Bengt Harding Olson (fp) anser att den del av utskottets yttrande under rubriken Rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter som börjar med "Enligt lagutskottets" och slutar med "7 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Lagutskottet delar den uppfattning som förts fram i motion Ju8 och anser att det framlagda förslaget, särskilt när det gäller möjligheterna till rättshjälp på familjerättens område, medför orimliga konsekvenser för många rättssökande. Om förslaget genomförs kommer nämligen, såom anförts i motionen, de lägst avlönade kvinnorna att drabbas onödigt hårt. Lågavlönade och deltidssamarbetande kvinnor har inte samma möjligheter till kvalificerad rådgivning och juridisk hjälp i samband med familjeseparationer som sina män. Förslaget innebär att det underläge som kvinnorna många gånger redan har när det

gäller att hävda sin rätt kommer att förstärkas ytterligare. En sådan utveckling bör, enligt utskottets mening, förhindras.

Lagutskottet bedömer det också som mycket tveksamt om det framlagda förslaget på familjerättens område medför några besparingseffekter över huvud taget. Som framhålls i motion Ju8 finns det nämligen en stor risk för att förslaget, om det genomförs, kan leda till att antalet tvister i domstol på det familjerättsliga området ökar betydligt, och att dessa tvister blir mer komplicerade än de hade behövt bli om båda parter haft tillgång till juridiskt biträde från början. Kostnaderna kan på detta sätt komma att vältras över på domstolarna och dessutom öka, i synnerhet tingsrätternas redan nu stora arbetsbörda. Därtill kommer att allvariga tvister mellan föräldrar alltid drabbar barnen, vilket i sin tur kan få negativa samhällsekonomiska konsekvenser.

Sammantaget anser lagutskottet att regeringen inte i tillräcklig grad klarlagt vilka kostnadsbesparingar som kan åstadkommas med de föreslagna inskränkningarna i rättshjälpen på familjerättens område. Därtill kommer att effekter på rättshjälpsområdet av ännu inte genomförda lagförslag inom familjerätten rimligen inte kan beaktas redan nu. Enligt lagutskottets mening kan det också med fog ifrågasättas om förslaget leder till några kostnadsbesparingar över huvud taget för samhället. Med hänsyn härtill har utskottet kommit fram till den slutsatsen att förslaget inte bör genomföras. Ett bättre alternativ är att inom ramen för det nuvarande rättshjälpsystemet vidta vissa justeringar. En ökad kostnadsmedvetenhet kan exempelvis uppnås genom en så förhållandevis enkel åtgärd som att rättshjälpsavgiften debiteras kontinuerligt under ett ärendes handläggning. En annan åtgärd, som också nämns i motion Ju8 och som lagutskottet anser bör komma till stånd, är att införa någon form av kostnadstak. Det bör ankomma på regeringen att omgående framlägga erforderliga förslag med denna inriktning. Först om det därefter skulle visa sig att ytterligare besparingar är erforderliga anser lagutskottet att regeringen bör föranstalta om en ny utredning.

Till följd av det anförda förordar lagutskottet att justitieutskottet – med bifall till motion Ju8 yrkande 1 i denna del och med anledning av motion L7 yrkande 7 – avstyrker regeringens förslag. Vad lagutskottet i övrigt anför om dels en reform på rättshjälpsområdet inom ramen för den nuvarande lagstiftningen, dels en ny utredning, förordar utskottet att riksdagen, med bifall till motion Ju8 yrkandena 2 och 3 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna.

2. Tanja Linderborg (v) anser att den del av utskottets yttrande under rubriken Rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter som börjar med ”Enligt lagutskottets” och slutar med ”7 avstyrks” bort ha följande lydelse:

Lagutskottet anser för sin del att regeringens förslag när det gäller inskränkningarna i möjligheterna till rättshjälp när det gäller äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor är allför långtgående. Som framhålls i motion Ju7, och som också påpekats av Sveriges advokatsamfund i olika sammanhang, är en äktenskapsskillnad en mycket ingripande händelse såväl på det personliga som på det ekonomiska planet. Hela familjen och särskilt barnen är beroende av de beslut som skall fattas i samband med

separationen, och dessa beslut har betydelse för lång tid framåt. Oavsett ekonomiska förutsättningar bör inblandade parter, enligt utskottets mening, på ett tidigt stadium få möjlighet till kvalificerat juridiskt bistånd i frågor som gäller exempelvis bodelning, vårdnad, umgänge, underhåll till barn och make, vem som skall bo kvar i bostaden samt skattekonsekvenser m.m. i samband med en äktenskapsskillnad.

I sammanhanget bör vidare beaktas att de föreslagna inskränkningarna i rätten till rättshjälp på familjerättens område torde komma att öka antalet tvistiga mål i domstolarna och därmed leda till andra kostnader för samhället. Det går heller inte att bortse från risken att enskilda kommer att drabbas av rättsförluster därför att de i samband med en äktenskapsskillnad saknar ekonomiska möjligheter till juridiskt bistånd. Utgångspunkten bör enligt utskottets mening vara att den ekonomiskt svagare parten i ett äktenskap, vanligtvis kvinnan, kan erhålla samma kvalificerade juridiska bistånd och beslutsunderlag som den part som har möjlighet att själv betala sina advokatkostnader.

Med det anförda förordar lagutskottet att justitieutskottet – med bifall till motion Ju7 yrkande 7 och med anledning av motion Ju8 yrkande 1 i denna del – avstyrker det framlagda förslaget om inskränkningar i möjligheterna till rättshjälp i ärenden som rör äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor (11 § 1 i regeringens förslag till ny rättshjälpslag). Yrkandena 2 och 3 i motion Ju8 bör, enligt lagutskottets mening, inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.